

Geliş Tarihi/ Received: 20/06/2020 Kabul Tarihi/ Accepted: 07/07/2020 İlk Yayın/ Online First: 30/09/2020

Cite this article as: Baykal Ü, Türkmen E, Alan H, Yılmaz Başulaş Ç, Göktepe N, Gümüş E, Güngör S, Serbest Ş, Harmancı Seren A K, Tiryaki Şen H, Şen S, Eren Tekin D. Türkiye’de covid-19 salgını: kriz yönetiminde yönetici hemşirelerin deneyimleri ve Yönetici Hemşireler Derneği’nin faaliyetleri. HEAD 2020;17(3):290-3.

Türkiye’de COVID-19 Salgını: Kriz Yönetiminde Yönetici Hemşirelerin Deneyimleri ve Yönetici Hemşireler Derneği’nin Faaliyetleri*

The COVID-19 Outbreak in Turkey: Experiences of Nurse Managers and Activities of the Nurse Managers Association in Crisis Management

id ÜLKÜ BAYKAL*

id EMİNE TÜRKMEN**

id HANDAN ALAN*

id ÇAĞLAR YILMAZ BAŞULAŞ***

id NİLGÜN GÖKTEPE****

id EMEL GÜMÜŞ*****

id SERKAN GÜNGÖR*

id ŞEHRİBAN SERBEST*****

id ARZU KADER HARMANCI SEREN*****

id HANİFE TIRYAKİ ŞEN*****

id SEVİM ŞEN*****

id DEVRİM EREN TEKİN*

• COVID-19 Pandemisine özel makaleler arasında yer almaktadır.

ÖZ

Aralık 2019’da ortaya çıkan ve hızla tüm dünyayı saran COVID-19 salgını sağlık bakım hizmetlerinde hemşireliğin gücü ve önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu derlemede, yönetici hemşirelerin tüm ekipleriyle birlikte verdikleri mücadelede yaşadıkları deneyimlerin ve Yönetici Hemşireler Derneği’nin meslektaşlara destek çabalarının aktarılması amaçlanmıştır. Sağlık kurumlarında hemşirelik hizmetlerinin güçlendirilmesi bu ve gelecek her türlü krizin daha başarılı atlatılmasına ve toplumumuzun hak ettiği daha iyi sağlık bakımını verme çabalarımıza katkı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: COVID-19; hemşirelik; mesleki örgütler; salgın; yönetici hemşireler.

ABSTRACT

The COVID-19 epidemic, which emerged in December 2019 and rapidly circled the globe, once again demonstrated the power and importance of nursing in healthcare services. This review aimed to convey the experiences of nurse managers in their struggle with their teams and the efforts of the Nurse Managers Association to support the profession. Strengthening nursing services in healthcare institutions will contribute to our successful efforts to overcome the pandemic and any future crisis and to provide better healthcare that our society deserves.

Keywords: COVID-19; nursing; professional association; outbreak; nurse managers.

* Ü Baykal, Prof. Dr.; H Alan, Dr. Öğretim Üyesi;
S Güngör, Hemşire; D Eren Tekin, Doktora Öğrencisi
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, İstanbul
e-posta: ulkubay@yahoo.com; handanalalan@yahoo.com; serkangungor@istanbul.edu.tr;
devrim.erenteekin@gmail.com

** E Türkmen, Doç. Dr.
Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
Emine Türkmen, Doç. Dr.
Koç Üniversitesi Semahat Arsel Hemşirelik Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi,
SANERC Koordinatörü
Davutpaşa Caddesi No: 4 34010 Topkapı / İstanbul
Tel.: 0 212 311 26 41
e-posta: emturkmen@ku.edu.tr

*** Ç Yılmaz Başulaş, Bilim Uzm. (Hastane Yönetimi)
Eyüpsultan Devlet Hastanesi, İstanbul
e-posta: caglarbasulas@hotmail.com

**** N Göktepe, Dr. Öğretim Üyesi
Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, İstanbul
e-posta: ngoktepe@ku.edu.tr

***** E Gümüş, Uzman Hemşire
İstinye Üniversitesi Topkapı Kampüsü, İstanbul
e-posta: emelgumus@gmail.com

***** Ş Serbest, Uzman Hemşire
Acibadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Hemşirelik Bölümü, İstanbul
e-posta: sehribanserbest@gmail.com

***** A K Harmancı Seren, Doç. Dr.
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Hemşirelik Fakültesi, İstanbul
e-posta: arzukader@gmail.com

***** H Tiryaki Şen, Dr.
İstanbul Sağlık Müdürlüğü, Sağlık Hizmetleri Başkanlığı, İstanbul
e-posta: hanifetiryaki@gmail.com

***** S Şen, Dr. Öğretim Üyesi
Yeditepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, İstanbul
e-posta: sevim.sen@yeditepe.edu.tr

Çin’in Wuhan kentinde Aralık 2019’da ortaya çıkan ve büyük bir hızla dünyaya yayılan koronavirüs (COVID-19) tüm ülkelerde sağlık sunum sistemlerini derinden etkilemiştir. Ülkelere göre değişmekle birlikte, COVID-19’a yakalanan bireylerin yaklaşık %5’i hastalığı çok ciddi/kritik, %15’i ise ciddi düzeyde geçirmekte olup, hastanelerde tedavi edilmeleri gerekmektedir.⁽¹⁾ Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de hastaneler açısından büyük bir yük oluşturan bu krizin yönetiminde, hemşirelik hizmetleri yöneticileri tüm ekibi ile birlikte önemli sorumluluklar üstlenmiş⁽²⁻⁴⁾ ve geçtiğimiz üç aylık salgın sürecini başarı ile yürütmüşlerdir.⁽⁴⁾ Bu derleme makalede amaç, COVID-19 salgın sürecinde yönetici hemşirelerin deneyimlerini paylaşmak, Yönetici Hemşireler Derneği (YÖHED) olarak önerilerimizi sunmak ve salgının ilerleyen dönemlerinde yapılabilecekler ışık tutmaktır.

COVID-19 Salgınında Yönetici Hemşirelerin Kriz Yönetim Deneyimleri

Yönetici hemşireler, COVID-19 sürecinde yaşadıkları deneyimlerini YÖHED ile paylaşmışlardır. Yönetici hemşireler, salgın sürecinin kendileri için çok önemli bir deneyim olduğunu, birçok sorunu bir arada görmelerine ve hızlı çözüm üretmelerine katkı sağladığını; sağlık çalışanları olarak kriz yönetmeye ve yoğun çalışmaya alışık olmalarının bu krizde de yarar sağladığını ve de bu süreçten çok şey öğrenerek çıktıklarını belirtmişlerdir. Bu süreçteki yönetici deneyimleri; yönetsel açıdan güçlü hissettikleri konular, sağlık çalışanlarının ve hizmetin yönetiminde olumlu deneyimler, sosyal ve bilimsel destek açısından olumlu deneyimler ve kriz döneminde yaşanan sorunlar başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Yönetsel Açıdan Güçlü Hissettikleri Konular

Yönetici hemşireler, kendilerini yönetsel açıdan güçlü hissettikleri konular olarak; dünyada ilk görülmesinden 2.5 ay sonra Türkiye’de salgının başlaması, dünyanın salgınla mücadele deneyimlerinden yararlanılması, kriz yönetimi sürecinde Sağlık Bakanlığının yayınladığı rehber ve algoritmalar ile uzmanlık ve yasal güç kaynaklarının kullanılması; hastanenin afet planı ve pandemik influenza planının bulunması üzerinde durmuşlardır. Ayrıca, bu süreçlere büyük ölçüde hemşire yöneticilerin liderlik etmesi, hastane ve hemşirelik yöneticilerinin 7/24 saat iletişim içinde olup, ortaklaşa karar almaları, hızlı organize olmaları ve eyleme geçmeleri, belli bir disiplin içinde tüm ekiple sürekli iletişim halinde olmaları ve sürekli bilgilendirme yaparak yönetim süreçlerine katılım sağlamaları kendilerini güçlü hissetmelerinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra sürüntü ve entübasyon kabini ve kişisel koruyucu ekipman (KKE) sağlamada sıkıntı olmadığı, özellikle Sağlık Bakanlığı hastanelerindeki ortak bilişim alt yapısı ile gerektiğinde malzeme ve ekipman devrinin sağlanabildiği, hastane koşullarında maske ve siperlik gibi malzemelerin üretilmediği iletilmiştir. Salgınla mücadelede yönetici hemşireler, sabırlı, açık ve hızlı iletişim kurma becerisi, kritik ve analitik düşünme becerisi gibi güçlü yönetsel yetkinliklerini kullanarak çok daha hızlı karar alabildiklerini belirtmişlerdir.

Sağlık Çalışanlarının ve Hizmetin Yönetimine Yönelik Olumlu Deneyimler

Yönetici hemşireler, hastanelerde COVID-19 dışındaki olguların ameliyat ve diğer bakım-tedavi girişimlerinin durdurulması nedeniyle acil servislere gelen hasta sayılarının azaldığını, hızlı tanı koyma olanaklarıyla hastaların bekleme sürelerinin kısaldığını, COVID-19 tanısı olan ya da şüphesi bulunan hastaların bakımını kolay biçimde standardize edebildiklerini iletmışlerdir. Ameliyat odası poliklinik gibi kapatılan servislerin hemşire, ebe ve teknik elemanlarından, COVID-19 servisleri ve yoğun bakım üniteleri için deneyim, yetkinlik ve performansı dikkate alarak hemşire insan gücü havuzu oluşturduklarını, yoğun bakım ünitelerinde takım hemşiresi modelini kullanarak çalışma çizelgelerini hazırladıklarını, böylece deneyimli hemşirelerin iş yükünü düşürmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Hemşire ve diğer sağlık çalışanlarının eğitime erken başladığını, COVID-19’a özel eğitimlerin infeksiyon kontrol hekimi ve infeksiyon kontrol hemşiresi tarafından verildiğini, video şeklindeki materyallerin eğitimi kolaylaştırdığını bildirmişlerdir. Bu süreçte sağlık çalışanlarının virüs yükünü düşürmek açısından toplu bakım verilmesini sağladıklarını, böylece hasta-hemşirenin karşılaşma sürelerinin kısaldığını, servislerde hemşire-hasta iletişimini telefonla sürdürdüklerini, hasta ve yakınlarını korumaya yönelik eğitimler düzenlediklerini ve temizlenebilir afişler kullandıklarını dile getirmişlerdir. COVID-19 servislerinde çalışanların haftalık çalışma sürelerini kısalttıklarını, onlara konaklama ve ulaşım kolaylığı sağladıklarını, çalışanların dilek, öneri ve yakınmalarını dinlemek ve çözüm geliştirmek üzere geribildirim aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca hemşirelerin de bu kriz sürecine hızlı uyum sağladığını ve kendi aralarındaki iş birliği ve etkileşimin güçlü olduğunu vurgulamışlardır.

Sosyal ve Bilimsel Destek Açısından Olumlu Deneyimler

Yönetici hemşireler, sürecin en başında toplumun sağlık çalışanlarını alkışlayarak minnettarlığını belirtmesinden memnun olduklarını; bireysel ve kurumsal olarak kendilerine ulaşan takdir ve teşekkürlerin motivasyonlarını artırdığını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda akademisyen meslektaşların aramasından, Türk Hemşireler Derneği (THD), özel dal dernekleri ve Özel Hastaneler Derneği’ni yanlarında hissetmekten memnun kaldıklarını belirterek, THD çatısı altında özel dal derneklerinin yürüttüğü çalışmalarla ortaya çıkan rehber ve dokümanlardan çalışanlarının eğitimde yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Kriz Döneminde Yaşadıkları Sorunlar

Yönetici hemşireler, salgın sürecinin yarattığı belirsizliklerin yönetilmesi için yoğun çaba ve zaman gerektiğini, komite toplantılarının uzun sürdüğünü, ekipleriyle birlikte uzun süre çalışmak zorunda kaldıklarını ve sürekli değişen kararların izlenmesi, uygulanması ve kuruma uyumlandırılmasında zaman zaman sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hastanelerde negatif basınçlı oda olmaması, yataklı servislerde merkezi monitör alt

yapısının bulunmaması ve hasta odalarının kapılarının hastaları dışarıdan gözlemlemeye uygun olmaması gibi fiziksel yapı ve donanım ile ilgili sorunlar yaşadıklarını bildirmişlerdir. Ayrıca, malzeme ve stok yönetiminde bazı güçlükler yaşandığını, malzeme ve ekipman sağlanması, dağıtılması ve kontrolünde yönetici hemşirelerin yoğun çalışmak ve fazla zaman ayırmak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu süreçte hemşirelerin daha fazla iş yükü üstlendikleri, klinikte çalışan deneyimli hemşireler ile sorumlu hemşirelerin tüm bu yeni uygulama ve düzenlemelerin yanı sıra deneyimsiz hemşirelerin ve yeni işe başlayanların eğitimi nedeniyle iş yüklerinin daha da arttığı belirtilmiştir. Sağlık çalışanlarının okul ve kreşlerin kapanması sonucu çocuklarının bakım sorunlarına bağlı çalışma düzeninin planlanmasında sorunlar olduğu, bazı kurumlarda konaklama sorununun çözülmediği, birlikte yaşadıkları diğer kişileri enfekte etme endişesi taşıdıkları, bazılarının yoğun kaygı ve stres nedeniyle psikolojik destek gereksinimi duyduğu bildirilmiştir. Ayrıca hasta ve yakınlarının COVID-19 kurallarına uyumda zorlandığı ve hasta ziyaretine yönelik "beyaz kod" oluşturacak tabloların yaşandığı dile getirilmiştir.

COVID-19 Salgını ile Mücadelede Yönetici Hemşireler Derneği'nin Faaliyetleri

Yönetici Hemşireler Derneği, salgının başladığı ilk günden bu yana yönetici hemşireler ile iletişimini güçlü biçimde sürdürmüş, THD ve diğer özel dal dernekleri ile iş birliği ve etkileşim içinde hareket ederek kriz döneminde yönetici hemşirelerin yanında olmaya çaba göstermiştir. Bu bağlamda, kriz yönetiminde önerileri içeren 12 maddelik görüşlerini yönetici hemşireler ile paylaşmış, bilgi ve deneyim paylaşımını desteklemiş ve iletişim sağlamada köprü olmaya çalışmıştır (Tablo 1). Ardından, bu önerilerin detaylarını oluşturarak "COVID-19 Salgını: Yönetici Hemşireler İçin Rehber" kitapçığını oluşturmuş ve yönetici hemşireler, THD ve sosyal medya aracılığıyla meslektaşlarla paylaşmıştır. Hemşirelik haftası için web üzerinden düzenlediği iki panel oldukça ilgi görmüş ve her bir panelde Türkiye'nin farklı bölgelerinden 700'e yakın katılımcı yer almıştır. Ayrıca, YÖHED görüşlerini çeşitli medya kuruluşlarında dile getirerek kamuoyuna sunmuştur.

COVID-19 ile mücadelenin ilk üç ayında yönetici hemşireler, tüm ekipleriyle birlikte krize müdahalede önemli çözüm ortaklarından biri olmakla birlikte, COVID-19 salgınının seyri tam olarak öngörülemediğinden, elde edilen başarının sürdürülebilir olması da önem taşımaktadır. Salgınla mücadelede en ön saflarda yer alan hemşire insan kaynağının sağlığının korunması ve tükenmesinin önlenmesi için sağlıklı çalışma ortamı standartlarının uygulamaya aktarılması gerekmektedir. Ayrıca bu standartların sürdürülmesi açısından kurum yöneticilerine, hemşire yöneticilerine ve mesleki örgütlere önemli sorumluluklar düşmektedir.^(5,6)

YÖHED olarak bu salgın deneyiminden yola çıkarak hemşirelik hizmetleri yönetiminin güçlü ve zayıf yanlarının, fırsat ve tehditlerinin ortaya konarak incelenmesi, yönetici hemşirelerin krize karşı daha hazırlıklı ve güçlü olmalarına katkı sağlayacak-

tır. Ayrıca bu çalışmalar, meslek örgütleri arasındaki iş birliğinin ve etkileşimin artırılarak gücün doğru yöne aktarılması, hemşireliğin medyada doğru anlatılması ve topluma karşı görünürlüğü'nün sağlanmasında etkili olacaktır.

Sonuç

COVID-19 salgını ve diğer olası krizlerde yönetici hemşireler, krize karşı hazırlık yapılması, kriz sürecinin etkili yönetilmesi ve sonrasında gerekli iyileştirme adımlarının planlanmasında kilit role sahiptir. Yönetici hemşirelerin bu kilit rolü etkili ve verimli biçimde yerine getirebilmesi için geçtiğimiz üç aylık salgın sürecinin masaya yatırılması, yapabildiklerimiz ve yapabileceklerimiz açısından sürecin kapsamlı biçimde irdelenmesi ve geleceğe yön verilmesi yararlı olacaktır. Bu bağlamda, yönetici hemşirelere başta kurum yöneticileri ve birlikte çalıştıkları meslektaşlar olmak üzere, meslek örgütleri ve politika yapıcılar tarafından desteklenmesi ve hemşirelik hizmetlerinin güçlendirilmesi gereklidir.

Yönetici Hemşireler Derneği olarak, salgın sürecinde kaybettiğimiz meslektaşlarımızı saygı ile anıyor, canla başla çalışarak mesleğimize güç katan meslektaşlarımıza teşekkür ediyoruz....

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.	Peer-review: Externally peer-reviewed.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.	Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.
Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını açıklamıştır.	Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

© **Telif Hakkı 2020** Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Semahat Arsel Hemşirelik Eğitimi, Uygulama ve Araştırma Merkezi (SANERC). Logos Tıp Yayıncılık tarafından yayınlanmaktadır.

© **Copyright 2020 by** Koç University School of Nursing Semahat Arsel Nursing Education, Practice and Research Center (SANERC). This Journal published by Logos Medical Publishing.

KAYNAKLAR

1. Wu Z, McGoogan JM. Characteristics of and Important Lessons From the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak in China: Summary of a Report of 72 314 Cases From the Chinese Center for Disease Control and Prevention. *JAMA*. 2020;323(13):1239-42. doi: 10.1001/jama.2020.2648.
2. American Nurses Association (ANA). Nurses, Ethics and the Response to The COVID-19 Pandemic. Available from: https://www.nursingworld.org/~4981cc/globalassets/covid19/nurses-ethics-and-the-response-to-the-covid-19-pandemic_pdf-1.pdf
3. American Organization for Nursing Leadership (AONL). Leading Through COVID-19: Nurse Executive Perspectives AONL and AMN Webinar Summary. Available from: <https://www.aonl.org/system/files/media/file/2020/04/AONL%20AMN%20COVID-19%20Webinar%20Summary.pdf>
4. Yönetici Hemşireler Derneği (YÖHED). Hemşirelik Haftası Etkinlikleri: Covid 19 Salgını Sürecinde Yönetici Hemşirelerin Deneyimleri. 1. Panel. Available from: <https://youtu.be/6Gz1m1e4at4>
5. International Council of Nurses (ICN). ICN COVID-19 Update: Strong National Nursing Associations Providing Vital Lead During COVID-19 Crisis. Available from: <https://www.icn.ch/news/icn-covid-19-update-strong-national-nursing-associations-providing-vital-lead-during-covid-19>
6. Buheji M, Buhaid N. Nursing human factor during COVID-19 pandemic. *International Journal of Nursing*. 2020;10(1):12-24. doi: 10.5923/j.nursing.20201001.02.

Tablo I. COVID-19 Salgınında Hemşirelik Hizmetlerinin Yönetimine İlişkin Yönetici Hemşireler Derneği'nin Önerileri*

Konu	Öneriler
Deneyim paylaşımı	Diğer ülke örneklerinde olduğu gibi ülkemizde de özel, Sağlık Bakanlığı ve üniversite hastanelerinde görevli tüm yönetici hemşirelerin bilgi ve deneyimlerini paylaşmalarının yaşanan bu kriz sürecinin aşılmasını kolaylaştıracağını düşünüyoruz. Bu amaçla, YÖHED elektronik posta adresi (yoneticihemshireler@gmail.com) veya YÖHED instagram hesabı (@yoneticihemshirelerdernegi) aracılığıyla yönetici hemşirelerimizin sorunlarını, deneyimlerini ve önerilerini paylaşmalarına ve gerektiğinde bilimsel bir görüş vermek için ortak platform oluşturmaya çalışmaktayız. Birlikte güçlenmek için bu platforma katkı sağlamanızı bekliyoruz.
Kendini güçlü tutma	Yönetici hemşirelerin kurumlarında sunulan sağlık hizmetinin etkinliğini sağlamada önemli rolü olduğu gerçeğinden hareketle öncelikle kendi fiziksel ve ruhsal sağlığını korumanız ve kendinizi güçlü tutmanız gerektiğini unutmayınız. Sizin sağlıklı, güçlü, cesur ve sağduyulu olmanız, çalışanlarınızın moral, motivasyon ve iş performanslarını olumlu yönde etkileyerek, kriz durumunun daha kolay atılmasını sağlayacaktır.
Kişisel koruyucu ekipman	COVID-19 salgınının süresi ve kapsamı tam olarak öngörülemediğinden, yöneticiler olarak özellikle hemşire insan gücünün sağlığı ve güvenliğine odaklanmanız ve onları tehdit eden durumlara karşı gerekli önlemlerin (Kişisel Koruyucu Malzeme-KKM eksiksiz sağlanması ve kullanılması) tam olarak alınmasını sağlamanız önceliğiniz olmalıdır.
Çalışanların psikososyal sağlığı	COVID-19 salgınıyla ilişkili olarak tüm sağlık çalışanlarında yaygın biçimde ortaya çıkan stres, korku ve kaygı ile başa çıkabilmesi için, öncelikle çalışanların duygularını paylaşacakları ortamlar oluşturulmalı ve gerektiğinde sosyal ve psikolojik destek sağlanmalıdır. Bu süreçte, çalışanlarınıza doğru, net ve zamanında bilgi akışı sağlamanızın yanı sıra psikolojik yönden destek alabilecekleri bir ortam yaratmanız da büyük önem taşıyacaktır.
Çalışan odaklı liderlik	Bu zorlu süreçte çalışanların etkili yönetimi ve çalışan odaklı liderlik yaklaşımı son derece önem taşıdığından, çalışanlarınızın sorunlarına odaklanıp gerekli desteği göstermeniz; çalışanlarınızın özel durumlarına çözüm sağlayacak ve onları destekleyecek kolaylıklar (çalışma saatleri, vardiya, konaklama, aile desteği, vb. açıdan) sağlamanız onların motivasyonunu artıracaktır.
Malzeme ve stok yönetimi	COVID-19 salgınına ilişkin Sağlık Bakanlığı açıklamaları doğrultusunda KKM eksikliği yaşanmadığı belirtilmekle birlikte, ilerleyen dönemde olası sorunlara karşı malzeme ve stok yönetimi önemli bir konu olacaktır. Bu bağlamda olası hasta yüküne uygun şekilde ve israf olmaksızın hemşire insan gücünün gereksinim duyacağı KKM sağlayacak planlamaları yapmanız sizi hazırlıklı kılacaktır.
Takım hemşireliği	Hemşire insan gücünün daha etkili kullanımı amacıyla birimin özelliklerini de dikkate alarak 'Takım hemşireliği' yönteminden yararlanılabilir. Bu yöntemde, konunun uzmanı/yetkin hemşirelerin yanına daha az deneyimli hemşire, yeni mezun hemşire ile anestezi, ameliyathane vb. bölümlerde yer alan diğer sağlık çalışanları verilerle takımların (3-5 kişilik) oluşturulması ve bu takımda kıdemli/yetkin hemşirenin bakımı yönetmede liderlik etmesi sağlanmaktadır.
Çalışma saatlerini düzenleme	Hemşirelerin çalışma saatleri ve vardiya sisteminin düzenlenmesine ayrı bir önem verilmelidir. Hemşirelerin kendileri ve aileleriyle ilgili kaygılarını, psikolojik ve fiziksel yıpranmalarını göz önünde tutarak, hemşire insan kaynağından daha uzun sürede ve etkili yararlanılabilmesi açısından en fazla 12 saatlik vardiya düzeninin benimsenmesine ve vardiya değişimleri arasında yeterli dinlenme süresinin tanınmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca, yüksek bulaş riskini azaltmak amacıyla günlük ve haftalık toplam çalışma süresinin yasal sınırları aşmamasına dikkat edilmeli ve fazla çalışma durumu yaratılmamalıdır.
Çalışanlara tarama testleri	Tüm sağlık çalışanlarına, COVID-19 hastalığına ilişkin taramalar düzenli aralıklarla yapılmalı ve Corona (+) çıkanların izole edilmeleri sağlanmalıdır. Bu aşamada uygun izolasyon ortamı bulunmayanlar için üst düzey yöneticilerden destek alınarak uygun çözümler (yakın bölgelerdeki otellerle, sosyal tesislerle anlaşılması vb.) üretilmelidir.
Güncelleme eğitimleri	Tüm sağlık çalışanlarına, COVID-19 hastalığına ilişkin tarama, korunma, izolasyon ve hasta bakım-takip prosedürleri hakkında uzaktan eğitimler verilmeli ve gerektiğinde güncellenmelidir.
Uyum eğitimleri	Özellikle hemşirelerle birlikte çalışılacak olan diğer sağlık çalışanları ve yeni işe başlayan hemşirelere kısa süreli oryantasyon eğitimi planlanıp uzaktan eğitimle uygulanmalı ve yetkin/kıdemli hemşire gözetimi olmadan çalışmalarına izin verilmemelidir.
Denetleme ve değerlendirme	Çalışan sağlığı ve güvenliğini sağlamada, KKM'nin etkin kullanılıp kullanılmadığı kontrol edilmeli ve gerekli düzeltici çalışmalar yapılmalıdır.

*Yönetici Hemşireler Derneği tarafından YÖHED sosyal medya hesaplarında 5 Nisan 2020'de yayınlanmıştır.